

נספח 1

יהודה אמיר

בני קיבוצים בצה"ל¹

מטרות המחקר ודרך ניהולו

במסגרת בדיקות ומחקרים על טיבן של תת-אוכלוסיות שונות בצה"ל, לפי נתונים ביוגרפיים, איכותיים או דמוגרפיים, עסקנו גם בהערכת טיבו של החייל הבא לצה"ל מהקיבוץ. שאלה זו מעוררת עניין רב עקב מקומו המיוחד של הקיבוץ בחברה הישראלית ועקב ייחודו כמסגרת חיים יוצאת דופן בעולמנו.

טיבם של בני הקיבוץ בצה"ל נבדק בעזרת שלושה קריטריונים: התנדבות, התקדמות בתפקיד ודרגה והצלחה בקורסים צבאיים. קריטריונים אלה מקובלים הן בצה"ל והן בצבאות אחרים. כל צבא רואה בחיוב גילויים של התנדבות, המצביעים על נכונותו של החייל לעשות יותר – מבחינת המאמץ, הסיכון, האחריות וכד' – ממה שנדרש ממנו על פי החוק. ההתקדמות בתפקיד וההצלחה בקורסים משמשים בצה"ל, כמו בחברה הסובבת, קני-מידה ליעילות ולכן גם לטיב. הצבא מעוניין שכל חייל יגיע לתפקיד ולדרגה הגבוהים ביותר שביכולתו. הוא מעוניין גם למנוע כישלון בקורסים, שפירושו בזבוז של זמן, מאמץ ואמצעים. אוכלוסיה שאנשיה ממעטים יחסית לנשור מקורסים או מרבים להצליח בהם נחשבת משום כך כאוכלוסיה "טובה" או "יעילה".

המחקר עסק בשלוש שאלות: (א) האם בני הקיבוץ הם חיילים יותר טובים מאחרים? (ב) האם הם מצויידיים גם בנתוני-יסוד יותר טובים בעת גיוסם? (ג) האם הם נבדלים מהאחרים בהישגיהם גם כאשר מבודדים את נתוני-היסוד שלהם?

אוכלוסיית המחקר הקיפה את כל החיילים – בנים – שהתגייסו לשירות חובה בצה"ל בשנים 1961-1962, 1962-1963 ו-1963-1964. מסיבות מובנות לא נוכל למסור מספרים מדוייקים על גודל האוכלוסיה, אך נציין כי בכל שנה מגיע מספר המגוייסיים לאלפים רבים. מתוך רישומי הצבא אספנו שלושה סוגי נתונים:

¹ בעקבות הרצאה בכנס התשיעי של הסתדרות הפסיכולוגים בישראל, תל-אביב, אוקטובר, 1966.

[המאמר נלקח ממגמות, רבעון למדעי ההתנהגות, 8-1967, כרך ט"ו, עמודים 250-258, כהוצאת מכון הנרייטה סאלד. – העורך]

- (א) נתונים על מקומות המגורים של החייל במשך חייו.
 (ב) נתוני-יסוד שעמם בא החייל לצבא – השכלה, אינטליגנציה, ידיעת השפה העברית, ארץ הלידה, ארץ לידת ההורים וכן מדד המעריך, על סמך נתוני אישיות מסויימים, את סיכויו של החייל להצליח בצה"ל.
 (ג) נתוני-קריטריון על הישגי החייל בצה"ל. כאן נכללו נתונים על התנדבות, התקדמות בתפקיד והצלחה בקורסים.

לפי הנתונים על מקומות המגורים חילקנו את אוכלוסיית המחקר לשלוש קבוצות:

- (א) חיילים אשר חיו בקיבוץ קודם גיוסם ואשר נולדו בקיבוץ או הגיעו אליו עד גיל 10; אלה ייקראו להלן "בני קיבוץ".
 (ב) חיילים אשר חיו בקיבוץ קודם גיוסם ואשר הגיעו אליו בהיותם בני 10-16; אלה ייקראו "חניכי קיבוץ".
 (ג) כל שאר החיילים שייקראו "אחרים".

לוח 1 מראה כי גודלן היחסי של קבוצות-המחקר לא נשתנה כמעט במשך שלוש שנות הגיוס.

לוח 1

מגוייסי צה"ל לפי קבוצת המחקר ושנת הגיוס – באחוזים

הקבוצה	1962-1961	1963-1962	1964-1963
בני קיבוץ	4	3	4
חניכי קיבוץ	2	2	1
אחרים	94	95	95
ס"ה	100	100	100

מימצאים

לא נוכל, כמובן, לדווח בהקשר זה על כל הנתונים שנאספו במחקר ולא על כל ממצאיו. כך, למשל, לא נמסור את תוצאות ההשוואה בין בני הקיבוץ לבין השאר מבחינת ההצלחה בקורס טייס, ולא נפרט את משמעותן המדוייקת של קאטיגוריות ההשכלה, אלא נסתפק בציון "שנות לימוד רבות יחסית" או "שנות לימוד מעטות יחסית".

נפתח את הצגת המימצאים בהשוואת נתוני-היסוד של החיילים בשלוש קבוצות המחקר – "בני קיבוץ", "חניכי קיבוץ" ו"אחרים"; לאחר מכן נשווה את הישגיהם לפי שלושת הקריטריונים שנקבעו: התנדבות, התקדמות בתפקיד והצלחה בקורסים; ונסיים בהשוואת הישגיהן של הקבוצות כאשר נתוני-היסוד שלהן שווים.

לא ראינו טעם לציין את המובהקות הסטטיסטית של ההבדלים: ראשית, משום שבמספר כה רב של נבדקים כמעט כל הבדל הוא בעל משמעות סטטיסטית, ושנית, משום העקביות הרבה של המימצאים. עם זאת, המסקנות שנגזרו מהחומר האמפירי מבוססות כולן על בדיקת מובהקותם של ההבדלים בין הקבוצות.

נתוני-יסוד

אינטליגנציה. רמת האינטליגנציה של החייל נבדקה בעזרת שני מבחנים קבוצתיים: מבחן מילולי, כדוגמת מבחן אוטיס, ומבחן לא-מילולי המבוסס על מבחן המטריכס של ריוון. הישגיו של החייל בשני המבחנים שימשו בסיס לציון כולל המחושב בצורת תשיעוניות, כשהציון הנמוך הוא 1 והגבוה — 9.

לפי לוח 2 עולים "בני הקיבוץ" באופן בולט על שתי הקבוצות האחרות; יתרונם משתקף הן באחוז הגבוה יחסית של בעלי אינטליגנציה גבוהה והן באחוז הנמוך של בעלי אינטליגנציה נמוכה, ואילו בעלי האינטליגנציה הבינונית מופיעים באחוז דומה בקבוצה זו ובקבוצת "האחרים". "חניכי הקיבוץ" דומים ל"אחרים" בהתפלגות האינטליגנציה שלהם, אך בעוד שהם מרוכזים יותר ברמה הבינונית, מופיעים האחרונים בשיעור גבוה יחסית הן ברמה הנמוכה והן ברמה הגבוהה של האינטליגנציה.

לוח 2

מגוייסי צה"ל לפי קבוצת המחקר, שנת הגיוס ורמת האינטליגנציה — באחוזים

מגוייסי 1964-1963			מגוייסי 1963-1962			מגוייסי 1962-1961			רמת אינטליגנציה
בני קיבוץ	חניכי קיבוץ	אחרים	בני קיבוץ	חניכי קיבוץ	אחרים	בני קיבוץ	חניכי קיבוץ	אחרים	
41	24	29	42	18	28	47	24	29	גבוהה (7-9)
47	54	44	47	56	44	45	54	41	בינונית (5-6)
12	22	27	11	26	28	8	22	30	נמוכה (1-4)
100	100	100	100	100	100	100	100	100	ס"ה

השכלה. ההשכלה נמדדת בעזרת מדד המבוסס על מספר שנות הלימוד. מלוח 3 אפשר לראות ש"בני הקיבוץ" עולים ברמת השכלתם על שתי הקבוצות האחרות. כ-80% מהם מגיעים לרמת ההשכלה שצויינה כגבוהה וכמעט אין ביניהם בעלי רמה בינונית-נמוכה או נמוכה. "חניכי הקיבוץ" דומים ל"אחרים" ועולים עליהם אך במעט. עם זאת, מסתמנת אצלם התקדמות ניכרת בשנתיים המאוחרות. עלייה ברמת ההשכלה מתגלה אמנם בכל הקבוצות אך אצל "חניכי הקיבוץ" היא בולטת ביותר.

ראוי להעיר, כי אפשר שהמדד הפורמאלי של רמת ההשכלה — המבוסס, כאמור, על מספר שנות הלימוד — מעניק יתרון מופרז במידת-מה ל"בני הקיבוץ". בניגוד לעמיתיהם בצורות התיישבות אחרות מועברים בני הקיבוץ, בצורה אוטומאטית כמעט, מכיתה לכיתה בביה"ס התיכון. יתכן איפוא שבין "בני הקיבוץ" שסווגו כאן כבעלי השכלה גבוהה יש כאלה אשר מבחינת רמת ידיעותיהם הממשית צריכים היו להימנות עם בעלי רמות השכלה יותר נמוכות.

לוח 3

מגוייסי צה"ל לפי קבוצת המחקר, שנת הגיוס ורמת ההשכלה – באחוזים

מגוייסי 1964-1963			מגוייסי 1963-1962			מגוייסי 1962-1961			רמת ההשכלה
בני קיבוץ	חניכי קיבוץ	אחרים	בני קיבוץ	חניכי קיבוץ	אחרים	בני קיבוץ	חניכי קיבוץ	אחרים	
83	43	30	75	32	28	71	28	26	גבוהה
14	35	24	19	29	25	24	25	24	בינונית-גבוהה
3	19	35	5	30	35	4	31	34	בינונית-נמוכה
0	3	11	1	9	12	1	16	16	נמוכה
100	100	100	100	100	100	100	100	100	ס"ה

ידיעת השפה העברית. ידיעת השפה העברית הוערכה באמצעות מדד מצורף של רמות הקריאה, הדיבור והכתיבה של החייל. מדד זה נע מ-5 (נמוך) עד 9 (גבוה). מלוח 4 אפשר לראות ש"בני הקיבוץ" עולים בציוני העברית שלהם על כל האוכלוסיה. רק לבודדים ביניהם יש ציון נמוך מ-8. "חניכי הקיבוץ" עולים במידה מסויימת על ה"אחרים".

לוח 4

מגוייסי צה"ל לפי קבוצת המחקר, שנת הגיוס והציון בעברית – באחוזים

מגוייסי 1964-1963			מגוייסי 1963-1962			מגוייסי 1962-1961			הציון בעברית
בני קיבוץ	חניכי קיבוץ	אחרים	בני קיבוץ	חניכי קיבוץ	אחרים	בני קיבוץ	חניכי קיבוץ	אחרים	
96	80	72	97	82	69	98	71	68	9-8
3	15	17	3	14	17	2	25	18	7-6
1	5	11	0	4	14	0	4	14	5-0
100	100	100	100	100	100	100	100	100	ס"ה

תכונות אישיות (ציון הדר"כ). על סמך ראיון – המכונה ראיון דר"כ – המועבר עוד בלשכת הגיוס, מוערכת המידה שבה ניחן כל חייל וחייל בתכונות אישיות המשפיעות, לפי המשוער, על סיכויו להצליח בצה"ל. בלוח 5 חולקה האוכלוסיה לשלוש רמות לפי הציונים במדד זה: הרמה הנמוכה כוללת את המחצית הנמוכה של האוכלוסיה, הרמה הגבוהה – את העשירית הגבוהה של האוכלוסיה והרמה הבינונית – את הנותרים. מהלוח נראה ש"בני הקיבוץ" עולים על שאר האוכלוסיה בציון הדר"כ שלהם. "חניכי הקיבוץ" מהווים כעין קבוצת-ביניים בין "בני הקיבוץ" לבין ה"אחרים", אך קרובים יותר לראשונים. בשנת 1963-1962 לא רואינו חלק מהחיילים שנתונים הכלליים היו גבוהים ומכאן הירידה שחלה לכאורה באחוז בעלי ציון דר"כ גבוה. בשנת 1964-1963 היה שיעור החיילים שלא נבדקו על מימד זה גבוה במיוחד ולכן לא הוכנסו ללוח הנתונים על שנה זו.

לוח 5

מגוייסי צה"ל לפי קבוצת המחקר, שנת הגיוס וציון הדר"כ – באחוזים

מגוייסי 1963-1962			מגוייסי 1962-1961			ציון הדר"כ
אחרים	חניכי קיבוץ	בני קיבוץ	אחרים	חניכי קיבוץ	בני קיבוץ	
7	38	51	9	41	56	גבוה מאוד
33	44	33	34	40	38	גבוה ובינוני-גבוה
60	18	16	57	19	6	נמוך ובינוני
100	100	100	100	100	100	ס"ה

מדד מצורף של השכלה, אינטליגנציה, ידיעת עברית וציון דר"כ. בלוח 6 מוצגות ארבע רמות של ציונים במדד מצורף זה. כל רמה כוללת 20%-30% של האוכלוסייה. כיוון שמדד זה הוכנס לשימוש בצה"ל רק בשנים האחרונות, מתייחס הלוח למגוייסי 1963-1964 בלבד. אפשר לראות מהלוח ש"בני הקיבוץ" עולים בהרבה על שאר האוכלוסייה. בשנת 1961-1962 דמו "חניכי הקיבוץ" ל"אחרים" (הנתונים על כך אינם מפורטים בלוח). אך מאז ניכרת אצלם התקדמות רבה ובשנת 1963-1964 הם היוו כבר מעין קבוצת-ביניים בין "בני הקיבוץ" לבין ה"אחרים", אם כי היו קרובים עדיין לאחרונים.

לוח 6

מגוייסי 1963-1964, לפי קבוצת המחקר והציון במדד המצורף – באחוזים

הציון במדד המצורף	בני קיבוץ	חניכי קיבוץ	אחרים
גבוה	37	24	16
בינוני-גבוה	51	46	24
בינוני-נמוך	10	22	28
נמוך	2	8	32
ס"ה	100	100	100

ארץ הלידה. לפי לוח 7 נראה, כי הרכב ארצות-המוצא של "בני הקיבוץ" לא נשתנה כמעט בשלוש השנים. ילידי הארץ בולטים בקרבם, כמובן, בשיעורם המכריע. אצל "חניכי הקיבוץ" ובמידה פחותה גם אצל ה"אחרים" ניכרת בשנת 1963-1964 עלייה בשיעור יוצאי-אירופה וירידה מקבילה בשיעור ילידי הארץ ויוצאי ארצות המזרח. ניתן מן-הסתם להסביר תופעה זו על-ידי שיעור הילודה הגבוה שאיפיון את שארית הפליטה באירופה אחרי מלחמת העולם השנייה (רוב מתגייסי 1963-1964 הם ילידי 1945-1946).

לוח 7

מגוייסי צה"ל לפי קבוצת המחקר, שנת הגיוס ומקום הלידה — באחוזים

מקום הלידה	מגוייסי 1962-1961			מגוייסי 1963-1962			מגוייסי 1964-1963		
	בני קיבוץ	חניכי קיבוץ	אחרים	בני קיבוץ	חניכי קיבוץ	אחרים	בני קיבוץ	חניכי קיבוץ	אחרים
ישראל	93	36	41	90	39	42	90	34	38
אירופה	4	21	15	5	16	16	6	32	23
וארצות המערב	3	43	44	5	45	42	4	34	39
ארצות המזרח									
ס"ה	100	100	100	100	100	100	100	100	100

כאשר ילידי הארץ מופרדים לפי עדה (בהתאם לארץ הלידה של האב) גדל עוד יותר הפער בין "בני הקיבוץ", מחד גיסא, לבין "חניכי הקיבוץ" וה"אחרים", מאידך. ילידי הארץ מבין הראשונים הם רובם ככולם "מערביים" ואילו בשאר האוכלוסיה יש כ-80% "מערביים" וכ-20% "מזרחיים".

בסיכום פרק זה אפשר לומר, כי "בני הקיבוץ" מגיעים לצה"ל עם נתוני-יסוד המקנים להם עדיפות על פני שאר האוכלוסיה. "חניכי הקיבוץ" היו דומים בשנת 1962-1961 ל"אחרים" ברוב נתוני-היסוד שלהם ועלו עליהם בעיקר בציון הדר"כ. אולם מאותה שנה ניכר שיפור בנתוני-היסוד שלהם ובשנת 1964-1963 הם היוו כבר כעין קבוצת-ביניים בין "בני הקיבוץ" לבין ה"אחרים", כשיתרונם על פני האחרונים מתבטא במיוחד בציון הדר"כ ובהשכלה.

נתוני קריטריון

כזכור קבענו שלושה קריטריונים ל"טיב": התנדבות, הצלחה בקורסים והתקדמות בתפקידי פיקוד. להלן נביא מימצאים אחדים המתייחסים לכל אחד מהקריטריונים הללו.

התנדבות. לוח 8, המתייחס לשנת 1964-1963 בלבד, חילקנו את האוכלוסיה לארבע קבוצות בהתאם למידת ההתנדבות וה"קרביות" של היחידות שבהן משובצים החיילים. הלוח מראה ש"בני הקיבוץ" נוטים לשרת ביחידות קרבות-התנדבותיות יותר מהשאר; "חניכי הקיבוץ" דומים בעניין זה ל"בני הקיבוץ" ושונים מה"אחרים".

לוח 8

מגוייסי 1964-1963, לפי קבוצת המחקר ודרגת ההתנדבות של יחידותיהם — באחוזים

דרגת ההתנדבות	בני קיבוץ	חניכי קיבוץ	אחרים
1 (גבוהה)	30	19	5
2	24	43	11
3	24	20	24
4 (נמוכה)	22	18	60
ס"ה	100	100	100

התאמה לתפקידי פיקוד. חיילים שניחנו בנתונים ראשוניים מסויימים עוברים מערכת מבחנים הבאה לברוק את מידת התאמתם לתפקידי פיקוד. סולם הציונים במבחנים אלה משתרע מ-1 (נמוך) עד 9 (גבוה). רק מי שמגיע לרמת הישגים מסויימת במבחנים אלה נשלח לקורס המתאים.

לוח 9 מביא נתונים על הישגיהן של קבוצות המחקר במבחני ההתאמה לפיקוד לפי שלוש רמות של ציונים. מהלוח אפשר לראות ש"בני הקיבוץ" מתבלטים בהצלחתם במבחנים אלה לעומת הנברקים האחרים. "חניכי הקיבוץ" דומים בהישגיהם ל"אחרים", אולם בשנת 1964-1963 הם עולים עליהם במקצת.

לוח 9

מגוייסי צה"ל (בעלי נתונים מתאימים) לפי קבוצת המחקר, שנת הגיוס והתאמה לתפקידי פיקוד – באחוזים

ציוני התאמה	מגוייסי 1962-1961			מגוייסי 1964-1963		
	בני קיבוץ	חניכי קיבוץ	אחרים	בני קיבוץ	חניכי קיבוץ	אחרים
גבוהים	55	36	32	61	40	39
בינוניים	23	17	28	13	26	13
נמוכים	22	47	40	26	34	48
ס"ה	100	100	100	100	100	100

* לא נאספו נתונים על מגוייסי 1963-1962.

השוואת שיעור המצליחים במבחני ההתאמה לפיקוד מכלל המגוייסיים בכל קבוצה מראה, כי בשנת 1962-1961 עברו כ-20% מ"בני הקיבוץ" את המבחנים ברמת הציונים הגבוהה, לעומת כ-5% בלבד מכלל "חניכי הקיבוץ" או ה"אחרים". בשנת 1964-1963 הגיעו לרמה זו 36% מ"בני הקיבוץ", 13% מ"חניכי הקיבוץ" ו-7% מה"אחרים". מספרים אלה מצביעים על עלייה כללית בשיעור המצליחים; העלייה בולטת במיוחד אצל "חניכי הקיבוץ" ואצל "בני הקיבוץ".

קורס מפקדים. לוח 10 מציג את אחוז החיילים שסיימו בהצלחה קורס למפקדים. מהלוח אפשר לראות ש"בני הקיבוץ" מגויס 1962-1961 הצליחו בקורס זה יותר מ"חניכי הקיבוץ" ומה"אחרים". "בני הקיבוץ" מגויס 1964-1963 הצליחו אף הם יותר מה"אחרים" אך פחות מ"חניכי הקיבוץ". עם זאת, יתרונם של האחרונים אינו מובהק מבחינה סטטיסטית עקב מספרם הקטן.

לוח 10

חניכי קורס מפקדים, לפי קבוצת המחקר, שנת הגיוס וההצלחה בקורס – באחוזים

הצליחו נכשלו	מגוייסי 1962-1961			מגוייסי 1964-1963		
	בני קיבוץ	חניכי קיבוץ	אחרים	בני קיבוץ	חניכי קיבוץ	אחרים
הצליחו	88	69	74	88	93	75
נכשלו	12	31	26	12	7	25
ס"ה	100	100	100	100	100	100

* לא נאספו נתונים על מגוייסי 1963-1962.

כל נתוני הקריטריון, בין אלה שהובאו במאמר זה ובין אלה שלא הובאו בו, מצביעים בבירור על יתרונם של "בני הקיבוץ" על פני שאר האוכלוסיה הן במידת התנדבותם ליחידות קרביות, הן בהישגיהם במבחני התאמה לפיקוד ובהצלחתם בקורסים צבאיים שונים והן בהתקדמותם בתפקידי פיקוד. "חניכי הקיבוץ" עולים במידת התנדבותם על ה"אחרים" ודומים בעניין זה ל"בני הקיבוץ"; לעומת זאת אין הם בולטים על פני ה"אחרים" בהצלחתם בקורסים שונים ועולים עליהם רק במעט ובצורה לא עקבית בהתקדמותם בתפקידי פיקוד.

נתוני-קריטריון ברמת נתוני-יסוד שווה

בשלב השלישי של המחקר בדקנו, כאמור, אם אין הישגיהם הגבוהים של "בני הקיבוץ" בצה"ל נובעים אך ורק מרמתם הגבוהה יותר בנתוני-היסוד. לשם כך השווינו בין הישגיהם של "בני הקיבוץ" לבין אלה של הדומים להם בנתוניהם האיכותיים בשתי הקבוצות האחרות.

התאמה לתפקידי פיקוד. הבריקה התייחסה לאוכלוסיה הומוגנית של ילידי-הארץ שהוריהם נולדו באירופה או בארץ; כולם בעלי השכלה תיכונית מלאה ומצטיינים ברמה גבוהה של אינטליגנציה ושל ידיעת עברית. מלוח 11 מתברר שגם לאחר "טיהור" אוכלוסיית הנבדקים מאותם חיילים שלא ניחנו בנתוני-יסוד גבוהים כמו אלה של "בני הקיבוץ", עדיין מצליחים "בני הקיבוץ" יותר מהשאר – אם כי במידה פחותה מאשר קודם – במבחני התאמה לתפקידי פיקוד.

לוח 11

מגוייסי צה"ל (אוכלוסיה נבחרת גבוהה) לפי קבוצת המחקר, שנת הגיוס* והתאמה לתפקידי פיקוד – באחוזים

ציוני התאמה	מגוייסי 1962-1961			מגוייסי 1964-1963		
	בני קיבוץ	חניכי קיבוץ	אחרים	בני קיבוץ	חניכי קיבוץ	אחרים
גבוהים	60	50	46	65	52	54
בינוניים	21	20	31	12	22	14
נמוכים	19	30	23	23	26	32
סה"כ	100	100	100	100	100	100

* לא נאספו נתונים על מגוייסי 1963-1962.

אם נשווה בכל קבוצה הומוגנית את היחס בין מספר החיילים העוברים מבחנים אלה ברמת ציונים גבוהה לבין מספר החיילים הכולל באותה קבוצה, נתזרר ונמצא הבדל בין הקבוצות, אך גם הבדל זה מצטמצם במקצת. אצל "בני הקיבוץ" הגיע שיעור המצליחים בשנת גיוס 1962-1961 ל-27% לעומת 16% בכל אחת מהקבוצות האחרות. השיעורים המקבילים בשנת גיוס 1964-1963 היו: 40% אצל "בני הקיבוץ", 24% אצל "חניכי הקיבוץ" וכ-17% אצל ה"אחרים".

קורס מפקדים. חניכי קורס המפקדים חולקו לשתי תת-קבוצות הומוגניות: תת-קבוצה גבוהה – ילידי הארץ ממוצא מערבי, בעלי השכלה של 12 שנות לימוד, ותת-קבוצה נמוכה – כל שאר החניכים בקורס.

מלוח 12 אפשר לראות, שהן בתת-הקבוצה הגבוהה והן בתת-הקבוצה הנמוכה היה שיעור הנפל של "בני הקיבוץ" נמוך משל ה"אחרים".

לוח 12

הנושרים מקורס מפקדים לפי רמת נתוני-היסוד וקבוצת המחקר – באחוזים

רמת נתוני-היסוד	בני קיבוץ	אחרים
גבוהה	8	19
נמוכה	22	28

* הנתונים על "חניכי הקיבוץ" אינם מוצגים כאן עקב מספרם הקטן.

התקדמות בתפקידי פיקוד. כל אחת מקבוצות-המחקר חולקה לתת-קבוצות הומוגניות מבחינת רמתן על המדרד המצורף של נתוני-היסוד. לוח 13 מציג את אחוז החיילים שהגיעו לתפקידי פיקוד מכלל החיילים באותה תת-קבוצה.

השוואת הנתונים מלמדת, כי בכל רמה ורמה על המדרד המצורף – אחוז "בני הקיבוץ" שהתקדמו בסולם הפיקוד גבוה פי כמה מהאחוז המקביל של ה"אחרים".

לוח 13

מגויסי 1963-1964, לפי קבוצת המחקר, רמת נתוני-היסוד וההתקדמות בתפקידי פיקוד – באחוזים

רמת נתוני-היסוד	בני קיבוץ	אחרים
1 (גבוהה)	**69	23
2	**43	21
3	39	28
4	51	24
5	32	19
6	22	8
7 (נמוכה)	**33	3

* "חניכי הקיבוץ" אינם מוצגים בלוח זה עקב מספרם הקטן.
** פחות מ-20 מקרים.

מהתוצאות שהוצגו ומאלה שלא פורטו כאן, מתברר שכאשר משווים בין קבוצות-המחקר ברמת איכות שוות, מצטמצם ההבדל בין הישגיהן – לפי הקריטריונים של התנדבות, הצלחה בקורסים והתקדמות בתפקיד – אך אינו נעלם. בכל ההשוואות ממשיכים "בני הקיבוץ" לגלות עדיפות בהישגיהם על פני שאר האוכלוסיה. "חניכי הקיבוץ" עולים על ה"אחרים" בהתנדבות, אך אינם שונים מהם ביותר בהצלחה בקורסים ובהתקדמות בתפקידי פיקוד.

מסקנות

תוצאות המחקר מראות בבירור שבני קיבוץ בצה"ל עולים, מבחינת הקריטריונים שנקבעו, על עמיתיהם שאינם בני קיבוץ. השאלה המעניינת מבחינה פסיכולוגית וסוציולוגית מתייחסת, כמובן, למקורו של הברל זה. על כך אין המחקר הנוכחי נותן כל תשובה. יש להניח, כי ההבדל נובע באיזו צורה ממסגרת החיים בקיבוץ. יתכן שהוא קשור לדרכי הגידול של הילד או להשפעה חינוכית מאוחרת יותר, או אולי להשפעות קבוצתיות וללחץ חברתי להצליח בצה"ל, הבאים לביטוי רק בתקופת הצבא.

תופעה מעניינת אחרת קשורה להישגיהם של "חניכי הקיבוץ". כידוע כוללת אוכלוסיה זו בדרך-כלל נערים שקופחו בתהליך חינוכם עד בואם לקיבוץ. ברובם הופנו לקיבוץ על-ידי עליית הנער או מסיבות אישיות ומשפחתיות שונות. צעירים אלה עלו על האוכלוסיה הכללית של צה"ל בשני דברים: בהתאמתם האישית למסגרת צה"ל (כפי שהוערכה עם גיוסם על-סמך ראיון הדר"כ) ובמידת התנדבותם. תוצאות אלו מרמזות על ההשפעה שיש לחיי הקיבוץ על הנער הנקלט במסגרתם אחרי גיל 10. אולם גם על שאלה זו נוכל להשיב רק אחרי שנבדוק את הנתונים שעמם מגיע הנער לקיבוץ בהשוואה לנתונים של בני גילו באוכלוסיה הכללית.